

УДК 159.9:378.015.3(07)

Созонюк Ольга

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0002-6810-6341>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i17.250>

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Стаття присвячена вивченню методичних аспектів викладання психології в системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти.*

Здійснено аналіз змісту поняття «методика викладання психології», визначено специфічні особливості змісту, форм і засобів професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізовано інноваційні методики викладання психології (проблемна та ігрова технології, технології колективної і групової діяльності, імітаційні методи активного навчання, методи аналізу конкретних ситуацій, метод проектів, навчання у співпраці, креативне навчання, освітня проектна діяльність, лекція-бесіда, лекція-візуалізація та ін.), а також онлайн-комунікації в інформаційному освітньо-науковому середовищі закладів вищої освіти. Автором зроблено висновок, що сучасний зміст психологічної освіти в Україні має орієнтуватися на використання інформаційних технологій, поширення інтерактивного, електронного навчання з доступом до цифрових ресурсів та інтелект-навчання для майбутнього.

Ключові слова: *методика викладання психології, інноваційні технології викладання, здобувач вищої освіти, освітньо-професійна програма.*

Постановка проблеми. Стратегічна мета реформування й модернізації вищої освіти і науки в Україні – створення ефективного інноваційного середовища у закладах вищої школи через сприяння прогресивним нововведенням, упровадження найсучасніших технологій і моделей навчання. Навчальний процес у сучасному університеті повинен здійснюватися «з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки» (Кремень, 2021, с.203).

Особливості функціонування сучасного культурно-історичного простору, прискорення розвитку інформаційних технологій, специфіка сучасної системи освіти, зміна світоглядних позицій особистості щодо власного майбутнього зумовлює необхідність перегляду змісту, форм і засобів професійної підготовки майбутніх фахівців. Не викликає сумнівів той факт, що наразі збільшується необхідність в оновленні всіх компонентів освіти, і, в першу чергу, навчального процесу й навчальних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. З огляду на вищесказане вважаємо, що в сучасному освітньому процесі проблема методичних аспектів викладання психології залишається однією із актуальних у педагогічній і науково-дослідній діяльності. В умовах трансформаційних змін у вищій школі потребують постійного ретельного вивчення та науково-практичного обґрунтування питання кращого досвіду інноваційної освітньої діяльності; характеристики змісту інтерактивних форм навчання психології, специфіки їх використання у закладах вищої освіти; індивідуалізовані, командні, проектні технології

отримання психологічних знань, інформаційно-комунікаційні засоби навчання, он-лайн освіта та інші нововведення.

Сутність впровадження інноваційних процесів у технології і методи вищої освіти стали об'єктом вивчення як зарубіжних, так і українських учених. Наукові дослідження Алексюка, Доброскок, Кременя присвячені загальнотеоретичним і науково-практичним проблемам інноваційної парадигми у вищій школі, окремим сучасним формам і технологіям навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці. Технологіям управління якістю нової вищої освіти, що базуються на інтегративному застосуванні системних і квалітологічних підходів та інноваційних дидактичних засобів підготовки фахівців нового часу, присвячено праці Булинського, Потєєва, Федорова. Аналіз вітчизняної наукової літератури показав, що у центрі уваги переважної більшості публікацій аналіз інноваційних технологій і методів навчання. Зокрема, Гуревич, Павленко, Саух досліджують питання впровадження інновацій у навчальний процес та в освіту в цілому. За Саухом (2011) основні інноваційні напрями в навчанні пов'язані з необхідністю вдосконалення традиційного педагогічного процесу (модернізація, модифікація, раціоналізація); трансформації існуючого традиційного освітнього процесу, тобто радикальних перетворень та комплексних видозмін.

Натомість дослідники проблем педагогічної інноватики Ісакова, Тараненко розуміння нового в освітньому процесі співвідносять із такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Світовим трендом у сфері освіти стають відкриті он-лайн курси MOOCs та медіаосвіта. Автори наголошують на тому, що впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають певної внутрішньої готовності як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень, що відповідають умовам швидкозмінного інформаційного суспільства (Ісакова & Тараненко, 2020, с. 362).

Метою статті виступає обґрунтування методичних аспектів викладання психології в системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання ролі психології в сучасному житті зумовлює два найважливіші зрушення, які є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. По-перше, це озброєння людей необхідною сукупністю психологічних знань, умінь та навичок, які є важливим компонентом загальної культури особистості та запорукою адекватної адаптації й продуктивної діяльності людини в умовах глобалізаційних процесів. По-друге, психологія дедалі більше перетворюється на особливу професійну практичну сферу, що зумовило створення розгалуженої психологічної служби в освіті, промисловості, державному управлінні, органах внутрішніх справ, медицині, культурі, спорті і т.п. Така служба покликана надати реальну допомогу в розв'язанні найрізноманітніших індивідуально-особистісних і соціально-психологічних проблем. Однією з таких проблем є проблема широкої психологічної просвіти людей та навчання психології майбутніх фахівців відповідних спеціальностей з метою цілеспрямованого впливу на розвиток психологічної культури особистості.

В освітній практиці викладання психологічних дисциплін реалізуються освітньо-професійні й освітньо-наукові програми відповідно до стандартів вищої освіти, в яких логічно та структурно визначені інтегральні, загальні та фахові компетентності, що вказують на необхідність формування у здобувачів здатності висококваліфіковано здійснювати професійну діяльність. У програмі використовуються основні поняття та їх визначення відповідно до стандарту вищої освіти спеціальності 053 Психологія. У межах програми передбачено викладання не лише теоретичних дисциплін, а й прикладних профільних курсів. Навчальні дисципліни та їх розподіл сприяють формуванню у студентів таких вмінь, як: а) проведення психолого-діагностичного обстеження; б) проведення аналізу особливостей клієнта, закономірностей психічної діяльності, типу, характеру, психічного стану, чинників, що впливають на якість функціонування психіки людини у різних видах життєдіяльності; в) проведення психологічної експертизи у прикладних сферах діяльності; г) проведення

пропагандистської та просвітницької робіт серед населення з актуальних психологічних проблем; д) виявлення психологічних властивостей і якостей людини при проведенні профвідбору, навчання та адаптації персоналу; е) здійснення моніторингу соціально-психологічних явищ у групах та суспільстві; є) організація психологічного захисту громадян у кризових ситуаціях та ін.

Сучасна методичні аспекти викладання психологічних дисциплін мають певний арсенал різноманітних способів, прийомів і засобів як загальнодидактичних (застосовуються у викладанні будь-яких навчальних предметів), так і галузево-дидактичних (віддзеркалюють специфіку конкретної психологічної дисципліни або низки споріднених дисциплін). На сьогодні можна відзначити різні методи навчання здобувачів у викладанні психологічних дисциплін, зокрема, це проблемна та ігрова технології, технології колективної і групової діяльності, імітаційні методи активного навчання, методи аналізу конкретних ситуацій, метод проектів, навчання у співпраці, креативне навчання, освітня проектна діяльність, лекція-бесіда, лекція-візуалізація і т. д. До інтерактивних методів навчання відносимо: метод проблемного викладу; презентації; дискусії; кейс-стаді; роботу в групах; метод мозкового штурму; метод критичного мислення; ділові ігри; рольові ігри та ін.

Одним з ефективних методів активізації процесу навчання психології вважаємо метод проблемного викладу. При такому підході лекція стає схожою на діалог, викладання імітує дослідний процес (висуваються спочатку кілька ключових постулатів по темі лекції, виклад вибудовується за принципом самостійного аналізу і узагальнення студентами навчального матеріалу). Ця методика дозволяє зацікавити здобувача, залучити його до процесу навчання. Головний успіх даного методу в тому, що викладач домагається від аудиторії «самостійного рішення» поставленої проблеми.

Враховуючи реалії сьогодення, проведення навчального процесу з дисциплін психологічного циклу також не можливе без використання діалогових технологій або іншими словами, неімітаційних методів навчання, як засобів активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається на лекційних заняттях. До цих методів належать: лекція-бесіда, лекція-диспут, проблемна лекція, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-вікторина, лекція-консультація, лекція-прес-конференція (круглий стіл), лекція-залучення (суггес-педагогіка). Використання цих технологій повинно сприяти створенню цікавого, корисного, пізнавального комунікативного спілкування на рівнях «викладач-студент», «студент-студент», «викладач-роботодавець», «роботодавець-студент».

Іншим ефективним методом вважаємо метод кейс-стаді, або метод навчальних конкретних ситуацій (НКС). Центральним поняттям методу НКС є поняття «ситуація», тобто набір змінних, коли вибір будь-якого з них вирішальним чином впливає на кінцевий результат. Принципово заперечується наявність єдиного правильного рішення. При цьому методі навчання студент змушений самостійно приймати рішення і обґрунтувати його. Даний метод сприяє розвитку вміння аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, закріплює навички розв'язання практичних завдань.

Важливим принципом в організації практичних занять з психологічних дисциплін є принцип змагальності, який також підвищує мотивацію. Студенти змагаються не тільки всередині групи між творчими групами, але і між навчальними групами та факультетами.

В ігровому імітаційному моделюванні широко представлені різні ігри: ділові, рольові, пошуково-апробаційні і т.д. Для навчальних ігор характерні багатоваріантність і альтернативність рішень, з яких потрібно зробити вибір найбільш раціонального.

Метод проектів належить до дослідницьких. В його основі лежить розвиток пізнавальних навичок майбутніх фахівців, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення та творчих здібностей. Метод проектів орієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову, яку виконавці виконують протягом певного проміжку часу.

Актуальним на сьогодні залишається питання ефективності застосування у викладанні дисциплін психологічного циклу тренінгових технологій. Тренінг – це запланований процес

модифікації відношення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання в одному виді діяльності або в певній галузі.

Висока ефективність цієї форми роботи обумовлюється тим, що найчастіше тренінг відбувається у процесі групової взаємодії, яка стимулює когнітивні, емоційні, поведінкові процеси кожного з учасників. Приймаючи участь у груповій роботі кожен член групи постає джерелом інформації та емоційної підтримки для інших учасників, а також отримує нову інформацію стосовно самого себе. Таким чином, група полегшує, активізує, стимулює процеси інтроспекції та корекції психічних явищ, що забезпечується за рахунок синергетичного ефекту взаємодії учасників групи. Це само собою сприяє розвитку нових соціальних навичок при оволодінні теоретичними та практичними знаннями з певної галузі знань.

Отже, можна відзначити, що в основі ефективних методів навчання студентів психології лежать інтерактивні методи, які допомагають формувати творчий, інноваційний підхід до розуміння професійної діяльності, розвивати самостійність мислення, вміння приймати оптимальні в умовах певної ситуації рішення. Рішення про застосування конкретних форм навчання з психологічної дисципліни викладачем приймається після проведення адаптаційного тренінгу на початку навчального циклу. Викладачі повинні звертати увагу на рівень професійної компетентності студентів, рівень активності і швидкості засвоєння матеріалу.

Крім того, варто зауважити, що ера цифрової економіки ставить вимогу застосовування набору знань, умінь, ставлень (включаючи здатності, стратегії, цінності та обізнаність), що необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа з метою виконання різноманітних завдань; вирішення практичних проблем; спілкування онлайн; управління інформацією; співробітництва; створення і поширення досвіду, створення необхідного знання. Володіння цифровими компетенціями дозволяє підвищувати якість навчального процесу, покращує технічні уміння користуватись цифровими пристроями, критично ставитись до якості інформації в мережі, а також забезпечує відкритість до цифрової творчості й навчання, враховуючи проблеми інтернет-безпеки та дотримуючись етики цифрового середовища. А це, своєю чергою, формує передумови для застосування інноваційних стратегій у навчанні з використанням цифрових технологій, зокрема через адаптивне навчання (Adaptive Teaching) – створення персоналізованого шляху через навчальний контент, що ґрунтується на багаторічних методах навчання з використанням сучасних комп'ютерних технологій; врахування аналітики емоцій (Analytics Of Emotions) – застосування автоматизованих методів відстеження очей та розпізнавання обличчя, що можуть аналізувати, як студенти навчаються, що базуються на поєднанні комп'ютерних систем когнітивного навчання з експертними знаннями викладачів людини щодо реагування на емоції та диспозиції студентів, щоб викладання могло стати більш чутливим до особливостей і потреб студента; а також застосування прихованої оцінки (Stealth Assessment) – автоматичний збір даних, який відбувається у фоновому режимі, коли студенти працюють із багатим цифровим середовищем, може бути застосований до ненав'язливої, прихованої оцінки їхніх навчальних процесів. Оцінка прихованості запозичує методи онлайн-рольових ігор, в яких система постійно збирає дані про дії гравців, роблячи висновки про їх цілі та стратегії, щоб подати відповідні на нові виклики.

З метою аналізу застосування інтерактивних методів навчання психологічних дисциплін нами було проведено опитування у першому семестрі 2021/2022 н. р. Загалом в опитуванні взяли участь 70 здобувачів освітнього рівня «бакалавр» 3-4 курсів психолого-природничого та педагогічного факультетів РДГУ. Питання, яке пропонувалось здобувачам наступне: «Наскільки часто інтерактивні методи використовувались у процесі вивчення психологічних дисциплін?». Для того, щоб їх відповіді були усвідомленими, попередньо зі студентами проводились бесіди щодо сутності та видів інтерактивних методів вивчення психологічних дисциплін. Крім того, після запитання слідувало письмове роз'яснення

поняття «інтерактивні методи навчання» (ІМН). Питання було закритим, студентам пропонувались варіанти відповіді: «постійно», «досить часто», «час від часу», «рідко» та варіанти відповідей стосовно того, якою кількістю викладачів використовуються ІМН: «багато», «більшістю викладачів», «деякими», «одинацями». Більшість опитаних (52,1 %) зазначили, що інтерактивні методи навчання використовувались досить часто, що вважаємо дійсно позитивним у сучасній методиці викладання психологічних дисциплін в РДГУ. У той же час, значна кількість студентів (31,4 %) вважають, що стикались з такими методами тільки час від часу, а 6,5 % взагалі рідко. І тільки 10 % студентів відзначили, що інтерактивні методи навчання у їх підготовці були присутні постійно.

З одного боку, відповіді дали досить оптимістичний результат: інтерактивні методи навчання займають значне місце у процесі фахової підготовки більшої половини здобувачів (загалом 62,1 % відповіли «постійно» і «досить часто»). Але, з іншого боку, у багатьох студентів (37,9 %) враження, що ІМН навчання використовуються недостатньо, а, тому, методичні аспекти викладання психологічних дисциплін ще потребують значного удосконалення. Особливо цікавими є відповіді на питання стосовно кількості викладачів, які використовують інтерактивні методи навчання. Весь навчальний час, безумовно, не може бути використаний на застосування ІМН, оскільки значна увага має приділятися поточному, проміжному та підсумковому педагогічному контролю, але стосовно педагогічної майстерності, беззаперечно, кожний викладач має застосовувати їх якомога частіше на практиці. Відповіді студентів розподілились таким чином, що більшість опитаних (44,7 %) вважають, що ІМН використовують багато викладачів, 38,5 % опитуваних вказали, що ІМН використовують більшість викладачів, проте 11,1 % зазначили, що ІМН застосовують деякі викладачі, а 5,7 % – взагалі, одиниці викладачів. Ці відповіді свідчать, що більшість викладачів усвідомили важливість принципів суб'єкт-суб'єктного, особистісного підходу при викладанні та застосування інтерактивних методів навчання як способу їх реалізації.

Отже, впровадження й утвердження сучасних методичних технологій при викладанні дисциплін психологічного циклу зумовлено позитивними трансформаціями, тобто повинно стати засобом вирішення актуальних завдань для конкретного закладу вищої освіти і витримати експериментальну перевірку для остаточного застосування інновацій. Передусім, це має полягати: у сучасному моделюванні, організації нестандартних лекційних, практичних, семінарських занять; індивідуалізації засобів навчання психології; використанні кабінетного, групового і додаткового навчання; факультативного, за вибором студентів, поглиблення знань; проблемно-орієнтованого навчання; науково-експериментального навчання при вивченні нового матеріалу; розробці нової системи контролю оцінки знань; застосуванні комп'ютерних, мультимедійних технологій і навчально-методичної продукції нового покоління.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, зміст та методичні засади викладання психології в системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти мають відповідати характеру і швидкості соціальних змін у суспільстві, високим європейським стандартам підготовки конкурентоспроможних фахівців інноваційного типу. Сучасний зміст психологічної освіти в Україні має орієнтуватися на використання інформаційних технологій, поширення інтерактивного, електронного навчання з доступом до цифрових ресурсів та інтелект-навчання для майбутнього.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Кремень, В. Г. (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ: КОНВІ ПРИНТ.
- Саух, П. Ю. (2011). *Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи*. Житомир: Житомирський державний університет імені І. Франка.
- Ісакова, О. І., & Тараненко, Г. Г. (2020). Імплементация новітніх технологій навчання у процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін в агротехнологічному закладі вищої освіти. *Збірник науково-методичних праць ТДАУ*, 24, 362-368.

REFERENCES

- Kremen, V. H. (2021). *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini* [National report on the state and prospects of education in Ukraine]. Kyiv: KONVIPRINT. [in Ukrainian].
- Saukh, P. Yu. (2011). *Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy* [Innovations in higher education: problems, experience, prospects]. Zhytomyr: Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
- Isakova, O. I., & Taranenko, H. H. (2020). Implementatsiia novitnikh tekhnolohii navchannia u protsesi vykladannia suspilno-humanitarnykh dystsyplin v ahrotekhnolohichnomu zakladi vyshchoi osvity [Implementation of the latest learning technologies in the process of teaching social sciences and humanities in an agro-technological university]. *Zbirnyk naukovo-metodychnykh prats TDAU*, 24, 362-368. [in Ukrainian].

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING PSYCHOLOGY
IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF
STUDENTS**

Olha Sozoniuk

Candidate of psychological sciences, Associate Professor
Department of Developmental and Pedagogical Psychology
Rivne State Humanitarian University
<https://orcid.org/0000-0002-6810-6341>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i17.250>

Abstract. *The article is about the research of methodological features of teaching psychology in the system of professional training of students. The analysis of the content of the concept "teaching methods" was completed, the purpose and functions of methods of teaching psychology are defined, its tasks are formulated. The purpose of the article is to substantiate the content and methodological principles of teaching psychology in the system of professional training of students. In the educational practice of teaching psychological disciplines, educational-professional and educational-scientific programs are implemented in accordance with the standards of higher education, where integral, general, and professional competencies indicate the need to form students' ability to carry out highly professional activities. The program uses basic concepts and their definitions in accordance with the standard of higher education specialty 053 Psychology. The program provides the teaching of not only theoretical disciplines, but also applied profile courses.*

Among the interactive methods, forms and techniques that are usually used in the educational work of higher education, are: analysis of errors, incidents; audiovisual teaching method; brainstorming; dialogue of Socrates; "Decision tree"; discussion with the invitation of specialists; business (role) game; commenting, evaluation (or self-evaluation) of participants' actions; masterclasses; method of analysis and diagnosis of the situation; interview method (interview); project method; modeling; public speech; work in small groups; individual and group trainings (both individual and complex skills), etc.

With the introduction of distance learning, the technology of an online seminar called "webinar" is used, which demonstrates comparative tables, presentations, videos, etc.

The modern context of psychological education in Ukraine should focus on the use of information technology, the spread of interactive activities, e-learning with access to digital resources and intelligence training for the future.

Key words: *methods of teaching psychology, innovative teaching technologies, students, educational and professional program.*

Стаття надійшла до редакції 22.10.2021 р.